

POCTA EVĚ ŠMILAUEROVÉ

Sborník k 60. narozeninám
PhDr. Evy Šmilauerové, CSc.

Uspořádala Marta Hradilová

Státní okresní archiv Praha - západ
Praha 1995

ZAPOMENUTÝ ZÁMEK VE STRANČICÍCH

Jiří Úlovec

Pražská kotlina a blízké okolí hlavního města Českého království bylo osidlováno soustavněji již v počátcích doby dějinné. Na úsvitu feudalismu zde proto existovalo poměrně husté osídlení. Nepřekvapí tak, že v průběhu následujícího historického vývoje vzniklo právě na tomto území několik desítek panských sídel - hradů, tvrzí a později rovněž zámeckých budov.

Naše současné poznání těchto sídel, jejich funkce, mechanismus vzniku, vývoje, života a konečně také zánik není doposud na takové úrovni, aby bylo možno přistoupit k jejich komplexnímu zpracování, shrnutí dosažených výsledků a nastínění určitých všeobecných rysů celkového vývoje. Není tomu prozatím možné z toho důvodu, že zdaleka ne všechna sídla již známe. Každým hlouběji provedeným výzkumem přicházejí badatelé na další a další lokality (většinou vesnického charakteru), v nichž panská sídla prokazatelně existovala a v mnoha případech existují ještě dnes, nerozpoznána současníky.¹

Jednou z takovýchto "znovuobjevených" vesnic s bývalým panským sídlem - zámek - jsou rovněž Strančice. Tato malá a dnes polozapomenutá vesnička v okrese Praha - východ, významná především existencí železniční stanice na trati Praha - Benešov, leží přibližně pět kilometrů jihovýchodně od města Říčany. V historii nehrála nikdy významnější roli; až na několik desetiletí v 18. století tvořila vždy součást větších a důležitějších zboží. Přesto si však naši pozornost zaslouhuje.

I. Literatura

Jak již bylo výše naznačeno, v případě Strančic se jedná o malou obec v blízkosti hlavního města Království. I přes její malý význam v historii se o ní však zmiňuje poměrně velké množství autorů již od závěru 18. století.

¹ Velice dobře dokumentuje současnou situaci v poznání zámecké architektury Čech nová kniha V I ě k a, J.: *Encyklopedie českých zámků*. Praha 1994. Přes její vpravdě průkopnický charakter ukazuje velké mezery, které v poznání tohoto druhu architektury ještě máme.

Vůbec nejstarší zmínky o ní zaznamenáváme samozřejmě v dílech našich prvních topografů. Ti o ní však přičinili jen základní údaje. Tak J. Schaller roku 1788 uvedl pouze několik stručných dat z historie vsi, pojících se však především k sousednímu zboží Předboř, jehož byly Strančice ve druhé půli 18. století součástí.² Prakticky totožné údaje pak po něm zopakoval roku 1844 jeho následník, J. G. Sommer.³ Nástupce obou topografů, F. C. Watterich, roku 1845 vesnici pouze evidoval,⁴ takže na několik dalších víceméně opět kusých historických údajů bylo nutno čekat až do roku 1870. J. Orth a Fr. Sládek je zveřejnili v tehdy vydaném popisu Čech.⁵ Obdobně kusé údaje publikoval roku 1895 V. Kotyška v dalším slovníkovém popisu Království,⁶ roku 1907 se o nich pak jen krátce zmínil autorský kolektiv ve známém díle "Čechy", vydávaném nakladatelstvím P. Korbra v Praze.⁷

Známy český "hradolog" A. Sedláček se Strančicemi ve svém hlavním díle, ve "Hradech", z důvodů, které budou vysvětleny níže, nezabýval; přesto však v jeho popisu Čech z roku 1908 nalezneme pod příslušným heslem doposud nejvíce informací o historii vsi.⁸ V podstatě totožné údaje byly jen o málo později publikovány v kolektivním díle z roku 1938 o říčanském okrese.⁹

Minimální snaha historiků o hlubší poznání dějin Strančic přetrvala i rok 1945. Vlastně kromě Ant. Profouse, který roku 1957 přinesl ve svém stěžejním díle (zde ve spolupráci s J. Svobodou) několik cenných (a vlastně vůbec prvních) odkazů na pramenný materiál k dějinám vsi,¹⁰ se heslo Strančice objevilo až v prvním

² Schaller, J.: *Topographie des Königreichs Böhmen. Zehnter Theil. Kaurzimer Kreis.* Prag und Wien 1788, s. 188-189.

³ Sommer, J. G.: *Das Königreich Böhmen. Zwölfter Band. Kaurzimer Kreis.* Prag 1844, s. 147-149.

⁴ Watterich von Watterichsburg, F. C.: *Handwörterbuch der Landeskunde des Königreichs Böhmen.* Prag 1845, s. 1115.

⁵ Orth, J. - Sládek, Fr.: *Topograficko-statistický slovník Čech.* Praha 1870, s. 768.

⁶ Kotyška, V.: *Úplný místopisný slovník Království českého.* Praha s. d. (1895), s. 1363.

⁷ *Království české. I. Střední Čechy.* Praha 1907. Kapitola 8. Okres Říčanský, s. 97-109 (autor kapitoly Prášek, J. V.), zde zvl. s. 104-105.

⁸ Sedláček, A.: *Místopisný slovník historický Království českého.* Praha s. d. (1908), s. 834.

⁹ *Popis obcí školního okresu říčanského.* Praha 1938, s. 163-166.

¹⁰ Profous, Ant. - Svoboda, J.: *Místní jména v Čechách. Jejich vznik, původní význam a změny.* Díl IV. S-Ž. Praha 1957, s. 184.

soupisu památek Čech z roku 1957.¹¹ Nezájem o obec se plně projevil tím, že v novějším nástupci tohoto díla bylo heslo Strančice zcela vynecháno.¹² Pomineme-li pak turistickou literaturu, která k problematice vývoje vsi mohla těžko něco podstatného přinést,¹³ nacházíme alespoň několik stručných údajů (zčásti však chybných) v lexikonu České republiky z roku 1991.¹⁴ Skutečnost, že Strančice patří mezi naše doposud nepoznané vesnice, snad nejlépe dokumentovala stať J. Tywoniaka z roku 1990.¹⁵

Jestliže tedy měla být pro potřeby této práce alespoň v krátkosti nastíněna historie vsi a osudy jejích majitelů, předpokládalo to provést základní pramenný výzkum především archivního materiálu. Jeho výsledky jsou zde předkládány veřejnosti k posouzení.

II. Historie Strančic ve světle písemných pramenů

Jak již výše řečeno, po převážnou část existence nehrály Strančice v historii žádnou významnější roli. Nepřekvapuje proto, že rovněž její počátky jsou spojeny s daleko významnějšími majetky.

Vůbec první doposud známá zmínka o vsi pochází z roku 1404. Je však poměrně významná, neboť obsahuje několik důležitých údajů. Dozvídáme se z ní, že někdy koncem 14. století vlastnil ves Vítek ze Strančic s manželkou Ludmilou. Ti měli minimálně jednoho syna, Václava, který se stal kanovníkem kostela sv. Jiří na Pražském hradě. A právě uvedeného roku 1404 věnoval kanovník Václav roční plat kostelu v nedalekých Kunicích (přibližně dva kilometry jihozápadně od vsi), který daroval "pro remedio animae suae ac Witkonis de Stranczicz, patris sui, Ludmillae matris", tedy

¹¹ Wirth, Zd. a kol.: *Umělecké památky Čech.* Praha 1957, s. 724.

¹² Poché, E. a kol.: *Umělecké památky 3 [P/Ř].* Praha 1980.

¹³ Z poměrně bohaté turistické literatury jmenujme alespoň nejmladšího průvodce. *Viz Okolí Prahy/východ.* Turistický průvodce ČSSR, svazek 37. Olympia Praha 1989, s. 391.

¹⁴ *Zeměpisný lexikon České republiky. Obce a sídla N - Ž.* Stav k polovině 80. let. Academia Praha 1991, s. 880.

¹⁵ Tywoniak, J.: *Šlechtická sídla na Klauseřových mapách panství Uhřetěves.* In: Pocta Josefu Petráňovi. Sborník prací z českých dějin k 60. narozeninám prof. dr. Josefa Petráňe. Historický ústav ČSAV, Praha 1991. Práce Historického ústavu ČAV C-4, s. 427-449.

"pro spásu duše své a Vítka ze Strančic, svého otce, matky Ludmily" a svých šesti dcer.¹⁶ Ze zápisu tedy plyne, že po Vítkovi ze Strančic, který ves vzhledem ke svému přídomku zřejmě jistě držel, následoval jeho syn Václav. O něm však totéž říci nemůžeme, neboť v písemné zprávě není uvedeno, na jakém majetku konkrétně Václav obdarování provedl. Ostatně ani následné dějiny vsi nejsou zcela jasné.

Roku 1430 držel roční plat na několika osedlých ve Strančicích Ondřej Štuk z Kamenice, jinak vážený pražský měšťan.¹⁷ Z mladších zpráv pak zdá se plyne, že Strančice byly - obdobně jako celá řada jiných vsí v pražském okolí - rozděleny mezi několik majitelů. Roku 1457 byla svolávána odúmrť po Perchtě ze Vtelna a její dceři. Ze zápisu svolání vyplývá, že tato paní držela ve Strančicích určitý pozemkový majetek. V zápisu doslova stojí, že "*In villa Stranciczich Perchta de Wtelna et filia eius aut quicumque alter decesserunt. Quorum bona et hereditates in Stranciczich cum agris, pratis...*" tedy "*Ve vsi Strančicích zemřeli Perchta ze Vtelna a její dcera nebo kdokoliv jiný* (tato poznámka zajišťovala, že svolání bude platné pro celé období, po které mohl ve vsi od posledního svolání držet kdokoliv nějaký majetek), *koho jsou majetek a dědictví ve Strančicích s polmi, loukami...*" a další příslušenství, může se přihlásit u příslušného úřadu.¹⁸

Této možnosti využili Burián z Martic a Jan z Chrástu. Proti nim vystoupila se svými nároky paní Krystýna z Prahy. Odvolávala se na svědectví lékaře Prokopa a Matěje Mýdla, měšťanů Nového Města pražského, kteří jí dosvědčili, že v testamentu dalšího novoměstského měšťana, Petra Luda, byl zveřejněn odkaz ročního platu ve výši 5 kop 20 českých grošů ve prospěch Krystýny a jejího manžela Matěje. Tento plat byl zapsán "*ve Strančicích na poddanských dvorech s platem*".¹⁹ Celou odúmrť však přesto získali oba výše jmenovaní.²⁰

¹⁶ *Libri erectionum archidioecesis Pragensis saeculo XIV. et XV.* Liber V. Erectionum. Ed. Borový, C., Praha 1888, s. 602-603.

¹⁷ *Archiv český* (dále *AC*) 26, s. 392b-394a.

¹⁸ Státní ústřední archiv (dále *SÚA*) v Praze - Desky dvorské (dále *DD*) 16, fol. 81v. Ed. *AC* 37, s. 469-470, č. 90.

¹⁹ "... in Stranciczich, curiis rusticalibus cum censu", viz *SÚA* - *DD* 16, inzert v zápisu na fol. 81v. Ed. *AC* 37, s. 470, u č. 90.

²⁰ *SÚA* - *DD* 26, fol. E 15 (= pag. 142). Ed. *AC* 37, s. 470, pozn. 1 u č. 90.

Jak vidno, situace byla velmi komplikovaná. Kromě platů držela podstatnou část vsi paní Perchta a po ní Burián z Martic a Jan z Chrástu. Kdo eventuálně vlastnil další části vsi a jaký byl její osud během druhé půle 15. století, nevíme. Známé je pouze tolik, že někdy v této době připadla část vsi ke statku Štířín. Když totiž roku 1542 paní Žofie z Dubče, jinak poručnice sirotek a všeho majetku po zemřelém panu Mikulášovi z Pitkovic přiznávala, že prodala panu Mikulášovi Šorfovi ze Štířína, novoměstskému měšťanovi, štířínské zboží, které kladla již roku 1526 panu Mikulášovi z Pitkovic do zemských desek, součástí tohoto zboží byla rovněž "*ves Strančice a dvory kmetci s platem, což tu sirotci měli*".²¹

Šorfům pak patřily Strančice po celý zbytek 16. století. Je pravděpodobné, že postupně je skupili celé, takže když roku 1604 prodávali Mikuláš Šorf ze Štířína se synem Janem Štěpánem paní Alžbětě Beřkovské z Břizy a na Lojovicích majetek, postoupili jí rovněž "*wes czelau Stranczicze s lidmi osedlymi y neosedlymi ... dwory kmetczy s platy stalými ... s krczmau weysadni, s lesy, hagi*" a dalším příslušenstvím v celkové sumě 3 200 kop míšeňských grošů.²²

Tímto datem se Strančice staly součástí rozsáhlejšího zboží Lojovice, s nímž sdílely jeho osudy po dalších sto let. Roku 1627, kdy Mikuláš Beřkovský ze Šebířova prodal lojovické zboží Kryštofovi Vratislavovi z Mitrovic, mu postoupil jako jeho součást rovněž "*wes Stranczicze czelau s krczmau weysadni*".²³ Roku 1654 držel lojovické zboží již nový majitel, totiž Evrla z Pörnthalu, a jeho součástí stále tvořila ves Strančice.²⁴ K zásadní změně postavení vesnice došlo až v samém závěru 17. století.

Roku 1695 získala lojovické zboží se Strančicemi paní Kateřina Terezie, rozená Lemersová a provdaná Kalhartová, jako dědický podíl z majetku po svém otci. Jejím manželem byl pan František Ignác Kalhart ze Sternfeldu, který tak "vyženil" poměrně rozsáhlé pozemkové vlastnictví.

Manželé Kalhartovi měli dva syny, staršího Josefa Františka a mladšího Antonína Šimona, a tři dcery, totiž Kateřinu Františku,

²¹ *SÚA* - *DZV* 1, fol. D 3v-4v; viz *Desky zemské Království českého. Řada I. Kvaterny trhové. Svazek 1. Kvaterny trhové běžný černý od léta 1541-1542*. Ed. V a v r o u š k o v á, A. Praha 1941, s. 94, č. 180 a *AC* 26, s. 106b, č. 4.

²² *SÚA* - *DZV* 178, fol. H 15v-17v.

²³ *SÚA* - *DZV* 142, fol. P 28-28v.

²⁴ D o s k o č i l, K.: *Berní rula 2. Popis Čech r. 1654. I. díl*. Praha 1953, s. 342

Františku Školastiku a Annu Marii. Z pozdějšího vývoje vlastnických vztahů lze usuzovat, že ještě za svého života se František Ignác snažil o spravedlivé rozdělení majetku mezi oba potomky. Jistě uvažoval tehdy obvyklým způsobem, totiž že pozemkový majetek po něm samozřejmě převezmou synové, kdežto dcery budou z dědictví vyplaceny. Opačným způsobem by postupoval pouze tehdy, kdyby mužské potomky neměl. Byl to proto zřejmě již on, kdo od Lojovic oddělil ves Strančice s malým příslušenstvím, čímž vznikl nový statek pro jednoho ze synů. Předpokládal jistě, že starší syn převezme zboží Lojovice a mladší bude "vybyt" strančickým majetkem s doplatkem rozdílu v ceně obou zboží. O tomto jeho postupu svědčí zmínka z roku 1706, dle níž se psal s predikátem "na Lojovicích a Strančicích".²⁵ Kdyby toto nové zboží nevytvořil oddělením od lojovického statku, jen těžko by použil v predikátu jméno malé vsi, která do té doby tvořila pouze víceméně málo významnou součást většího majetku.

Když manželé Kalhartovi počátkem 18. století zemřeli, veškerý majetek po nich přešel z výše uvedených důvodů na jejich syny. Jelikož mladší z nich byl tehdy ještě nedospělý, vyznal 9. listopadu roku 1706 starší Josef František, stoje osobně před úřadem zemských desek, že po úmrtí otce po něm převzal veškeré dědictví.²⁶

Někdy po roce 1706, zřejmě po dospění mladšího Antonína Šimona, došlo k definitivnímu rozdělení majetku mezi oba bratry. Z pozdějších písemných zmínek zdá se vyplývat, že mladší držel již od počátku nově vytvořený statek Strančice, kdežto starší bratr spravoval lojovické zboží. Tato situace však netrvala příliš dlouho. Zřejmě především z finančních důvodů došlo k zásadním událostem roku 1711. Nejprve, dne 8. května, prodali oba bratři panu Janu Františkovi Löwen von Erlsfeld statek Lojovice.²⁷ Vzápětí nato, dne 6. června, pak došlo k jejich vzájemnému vyrovnání. Starší z bratří, Josef František, se zřejmě spokojil s finančním obnosem a mladšímu Antonínovi Šimonovi odprodal majetek po jejich zemřelém otci Františku Ignáci Kalhartovi, totiž zemskodeskový statek Strančice v celkové sumě 5 150 zlatých.²⁸

²⁵ Predikát tohoto znění byl použit v zápisu z roku 1706 (viz pozn. 28).

²⁶ SÚA - DZV 479, fol. M 5v.

²⁷ SÚA - DZV 414, fol. A 4v-11v a M 19-24v.

²⁸ SÚA - DZV 414, fol. M 4-7v, zápis z roku 1712.

Tímto postupným vývojem tedy došlo k vytvoření nového zboží, statku Strančice. Ještě roku 1711 pak nový majitel, pan Antonín Šimon, požádal o jeho separování od majetku, k němuž předtím přináležel.²⁹ Již v roce 1711 se skutečně jednalo o malé, ale plnohodnotné zboží, které mělo všechny náležitosti zemskodeskového statku. Ostatně svědčí o tom zápis z téhož roku, v němž jsou poměrně podrobně popsány všechny příležitosti vrchnostenského hospodářství. Tehdy k němu patřily "lesy, pole, louky, rybníky, malý potok, poplužní dvůr, osedlí a neosedlí, nepřítomní i uprchlí poddaní se všemi dědičnými spravedlnostmi, s krčmou, vesnicí, kovárnou, hovězím dobyttem a dalším příslušenstvím a spravedlností, kromě všech panských práv, budov, obydlí, rytířského sídla se všemi tamtéž se nacházejícími všelijakými mobiliiemi a dobyttem, které byly při předávání statku panu kupujícímu poukázány".³⁰

Antonín Šimon Kalhart ze Sternfeldu však příliš dlouho statek nadržel. Velice záhy poměrně těžce onemocněl, takže již 18. dubna roku 1714 sepsal závěť. Hned v jejím úvodu vysvětlil, co ho k takovému kroku přivedlo: "... gsauczy zacząsty nemoczny, tak zie sobie dluuheho żywobyti připowidat nemohu...". Z tohoto důvodu se rozhodl učinit poslední pořízení o majetku a spravedlivě ho rozdělit mezi všechny dědice. Jelikož neměl žádné děti a ani jeho starší bratr Josef František tehdy již nežil, veškerým majetkem se rozhodl podělit své sestry a "přátele milé".

Do závěti však nejprve vložil ustanovení o sobě. Přál si, aby po jeho úmrtí byly v kostele v Mnichovicích slouženy mše za spásu jeho duše a duše jeho staršího bratra. Poté přistoupil k dělení zboží. Za univerzální dědičku veškerého majetku ustanovil svou sestru Kateřinu Františku, provdanou Hýzrlovou, částku 4 000 zlatých odkázal další sestře, Františce Školastice, provdané Stařimské, a konečně 5 000 zlatých zanechal nejmladší a dosud neprovdané sestře

²⁹ Doskočil, K., c. d., s. 342, pozn. 251.

³⁰ "...mit ... Wäldern, Feldern, Wiesmathen, teuchten, Kleinen Flues Bach, Mayerhoff, angesessenen und unangesessenen abwesend- und endtwichenen Vnterthanen, sambt alten Ihren Erb gerechtigkeiten, Schenckhauß, dorffschafft, Schmitte, Vieh- und anderen Trieffen vnd Gerechtigkeiten, nebst allen vnd jeden Herrlichkeiten, gebawden, Wohnungen, Rittersitz mit allen jetzo daselbst befindlichen- und bey übergebung des Guths Ihne Herrn Kauffer angewieñenen allerley Vieh- und mobilien...". Volný překlad, originál viz SÚA - DZV 414, fol. M 4v.

Anně Marii. Poté odkázal celou řadu menších obnosů jak známým, tak také institucím (tak např. 500 zlatých na stavbu kostela v Říčanech, 400 zlatých tamnímu faráři).³¹

Antonín Šimon žil ještě dalších pět let; zemřel roku 1719. Jeho závěť byla proto vložena do zemských desek až dne 7. listopadu téhož roku, ale již 15. listopadu byla jeho sestra a univerzální dědička, paní Kateřina Františka Hýzrllová, uvedena oficiálně komorníkem od úřadu zemských desek Františkem Václavem Pitterlem v držení strančického zboží.³²

Statek tak rokem 1719 dostal novou majitelku. Kateřina Františka si jej však příliš dlouho neponechala. Důvod, proč se rozhodla k jeho prodeji, byl velice prozaický, totiž dluhy. Otázkou nezodpovězenou ovšem zůstane, zdali se jednalo o dluhy její nebo o pohledávky věřitelů, které zůstaly na statku zapsány ještě po bratrovi. Každopádně dne 12. září roku 1722 uzavřela smlouvu s paní Marií Alžbětou Caretto von Millesimo, rozenou Kustošovnou ze Zubří a Lipky. Dle ní jí pak postoupila celý strančický statek, totiž *"ves Strančice, a v ní se nacházející nově vystavěné obydlí, s poplužním dvorem vystavěným z poddanských pozemků, s ratejnou, stájemi a kůlnami, s jedním pivovarem a vinopalnou a také výsadní hospodou, cihelnou a s tamtéž se nacházející zahradou, ovocným sadem a chmelnicí, rovněž se třemi pustými rybníky a všemi právy a spravedlnostmi"* za celkovou sumu 24 000 zlatých a 200 zlatých klíčného. Kupující se přitom zavázala, že umožní paní Kateřině Františce postupně splácet její dluhy (hlavním věřitelem byl pan František Josef Černín, jehož pohledávka dosáhla výše 20 000 zlatých), přičemž zbytek kupní částky, tj. 4 000 zlatých, jí bude uhrazen do tří let a osmnácti neděl s úrokem 6 % za každý rok.³³

Kateřina Františka Hýzrllová byla skutečně v těžké situaci. Svědčí o tom mimo jiné rovněž fakt, že do kupní smlouvy o strančické zboží byly zahrnuty rovněž takové položky, které se v obdobných případech ve smlouvách nevyskytovaly. Tak např. bylo určeno, že z

³¹ SÚA - DZV 356, fol. C 16v-21v, zápis z roku 1719.

³² SÚA - DZV 121, fol. A 10-10v.

³³ *"Das dorff Stranschitz, undt darin[n]en befindliche neu gebaute Wohnung, mit einem aus denen Bauergründen gemachten Meyerhoff, Rattein, Stallungen, und Scheuern, sambt einen Brew- undt Brandtwein, auch einen ausgesetzten Wirthshauß, Ziegelhütten mit denen dabey befindlichen Obst- Graas- und Hopffen-Garten, auch dreyen wüsten Teucheln, mit allen Gerechtigkeiten"*, viz SÚA - DZV 497, fol. C 21v-25v, zápis z roku 1722.

domácí kaple si prodávající mohla odnést kalich, kdežto ostatní věci z jejího zařízení měly zůstat v kapli.³⁴ Prodávající měl zůstat rovněž psací stůl,³⁵ obdobně jako dřevo v zahradě a dřevo složené mezi panským obytným domem a pivovarem.³⁶ Konečně pak "Co se nachází v zámku za mobilie, to musí zůstat paní prodávající nebo to paní hraběnka jako kupující zaplatí".³⁷

Paní Marie Alžběta Caretto von Millesimo tak získala strančické zboží a stala se jeho další majitelkou. Víme o ní, že nedaleko od Prahy jí tehdy již patřil ještě jeden menší statek, totiž Zdiby, takže dohromady držela poměrně slušný majetek. Nebylo jí však dopřáno, aby mohla oba majetky spravovat příliš dlouho, protože již roku 1728 zemřela. S manželem Václavem Ferdinandem Caretto von Millesimo měla syny Antonína a Ignáce a několik dcer. Jelikož uvedeného roku nežil už ani Václav Ferdinand, oznámil dne 11. června Ignác Caretto na úřadu zemských desek úmrtí matky a současně potvrdil, že statky Zdiby a Strančice převezme on a jeho starší bratr Antonín.³⁸ Již 21. června téhož roku se pak oba bratři podělili o celý majetek. Dohodli se, že statky Strančice a Zdiby s vinicí, oba odhadnuté v sumě 27 000 zlatých, si rozdělí mezi sebe a současně ovšem rovněž vyplatí sestry.³⁹

Strančické zboží zůstalo po rozdělení mladšímu z bratří, Ignácovi. Ten si je ovšem neponechal. Rozhodl se tak pravděpodobně z toho důvodu, že vlastnil ještě jiný statek, totiž Moravany. A tak již 7. října roku 1729 smlouvou, uzavřenou ve Strančicích, prodal strančické zboží paní Anně Františce von Rabenhaupt na Petrkově, rozené von Frankenfild. Ta od něho za kupní sumu 27 000 zlatých dostala *"poplužní dvůr a k němu přináležející rytířské sídlo, vesnici, ovčín, všechny osedlé i neosedlé poddané"* a veškeré další příležitosti statku.⁴⁰ Ovšem ani tato nová kupující neudržela zboží v

³⁴ *"Aus der Hauß Capellen der Kölch alleine, die andere Sachen verblieben alle bey der Capelle,"* tamtéž, fol. C 25, bod 6.

³⁵ *"Ein Schreib Tisch bleibt der Fraw Verkauferin,"* tamtéž, fol. C 25, bod 7.

³⁶ *"Das Harte Holtz in groß Garthen, welches statt innes Wiedrigen zaumes geschlichtet, undt auff zwey Haussen sich befindet, wie auch das Weiche Holtz zwischen den Herrsch. Wohnhau- und den Brewhauß, solle der Fraw Verkauferin verbleiben,"* tamtéž, fol. C 25, bod 8.

³⁷ *"Was in dem Schlößl an Mobilien sich befindet, daß soll der freyherrl. Fraw Verkauferin verbleiben, oder die Gräffl. Fraw Kauferin bezahlen,"* tamtéž, fol. C 25-25v, bod 14.

³⁸ SÚA - DZV 481, fol. A 26.

³⁹ SÚA - DZV 199, fol. F 4v-7v, zápis ze 23. června 1728.

majetku příliš dlouho. Již 23. září roku 1733 uzavřela kupní smlouvu s panem Ferdinandem Jakubem Hüttlem, jinak staroměstským měšťanem, a za 30 000 zlatých mu postoupila strančický statek s veškerými náležitostmi.⁴¹

Ferdinand Jakub Hüttel držel zboží necelých šest let. Dne 16. října roku 1738 pak uzavřel smlouvu o jeho prodeji s Josefem Ignácem Hübschmannem (psán rovněž Hiebschmann). Tomu postoupil statek s jeho všemi příležitostmi za celkovou sumu 27 000 zlatých.⁴² Při bližším prozkoumání tohoto prodeje zjistíme, že prodej byl vynucen majitelovými dluhy; celková suma pohledávek váznoucích na statku totiž dosáhla výše 21 900 zlatých!

Josef Ignác Hübschmann držel kromě Strančic rovněž nedaleký statek Předboř, který získal jen o 15 dní dříve (smlouva o jeho prodeji byla uzavřena 1. října 1738).⁴³ Oba statky tak spojil do jedné rukou; významnější byla zcela jistě Předboř, o čemž hovořila rovněž cena tohoto statku, dosahující výše 57 000 zlatých. Každopádně z pohledu písemných pramenů se zdá, že ze strany Josefa Ignáce se nejednalo o koupi zboží s následnou perspektivou držby, ale o pouhou finanční transakci. Už dne 4. května roku 1739 totiž uzavřel trhovou smlouvu s panem Petrem Eusebiem Radeckým z Radče, pánem na Tvoršovicích, Třebnici, Záběhlicích a Zavlekově, a na jejím základě mu prodal oba statky, Předboř i Strančice. Kupní cena dosáhla výše rovných 100 000 zlatých, přičemž však dluhy na obou zbožích zapsané tvořily sumu přes 70 000 zlatých!⁴⁴ Je tedy jisté, že ani Josefu Ignácovi se nepodařilo statky zbavit váznoucích pohledávek. Vzhledem ke známým reáliím je však možné s velkou dávkou pravděpodobnosti usuzovat, že skutečně šlo o pouhou spekulaci se zadluženým majetkem; na tuto otázku však za současného stavu vědomostí neumíme odpovědět.

Petr Eusebius Radecký tak byl dalším z četných majitelů zboží Strančice, spojeného tehdy se sousední Předboř. Jako držitel celé řady dalších statků se jen těžko na některém z těchto dvou majetků zdržoval. Ostatně zanedlouho, již roku 1743, zemřel, takže

⁴⁰ "Mayerhoff undt darzu gehörigen Rittersitz, dorffschafft, Schöfferey, mit allen angesess- und unangesessenen, ..." viz SÚA - DZV 501, fol. H 6-9v.

⁴¹ SÚA - DZV 504, fol. E 10v-13v.

⁴² SÚA - DZV 507, fol. F 28v- G 1, zápis z roku 1739.

⁴³ Tamtéž, fol. C 21v-24v, zápis z roku 1739.

⁴⁴ Tamtéž, fol. G 4v-8.

veškerého majetku zbylého po něm se ujal jeho syn, pan Václav Leopold Radecký z Radče.⁴⁵ Za krátké vlády tohoto majitele se úpadek strančického zboží ještě prohloubil. Svědčí o tom kupní smlouva, uzavřená mezi ním a paní Antonií, ovdovělou Collar von Metzker a rozenou Netolickou z Eisenbergu. Kupující od něho převzala statek Strančice v sumě pouhých 15 500 zlatých, přičemž ovšem 10 000 zlatých tvořilo pohledávku pražské konsistoře a 5 000 zlatých vázlo ve prospěch pana Hanische, takže původnímu majiteli zbylo z kupní částky pouhých 500 zlatých.⁴⁶ Je tedy více než pravděpodobné, že Václav Leopold prodal strančický statek ve skutečnosti proto, aby se zbavil dluhů, resp. aby získal prostředky na jejich zaplacení. Přitom si ovšem ponechal sousední statek Předboř, který pro něho měl pravděpodobně větší význam.

Novou držitelkou Strančic se tak stala paní Antonie z Collar. V držení tohoto malého statečku zůstala na rozdíl od svých předchůdců poměrně dlouho, až do roku 1760. Dne 15. července tehdy uzavřela kupní smlouvu s paní Marií Barborou, ovdovělou z Valdštejna a rozenou Pálffy von Erdöd, které postoupila statek za sumu 20 000 zlatých. Ještě tehdy však dluhy zapsané na tomto zboží dosahovaly částky 13 000 zlatých, takže tvořily více než polovinu jeho prodejní ceny.⁴⁷

Následující vývoj držby statku není prozatím zcela jasný. Víme pouze tolik, že brzy po roce 1760 došlo k další změně jeho majitele a zboží převzala paní Kateřina Schüttlová. Ani ona si je však neponechala dlouho; již 15. září roku 1767 uzavřela prodejní smlouvu s Václavem Ignácem Radeckým z Radče, kterému Strančice přenechala za 22 000 zlatých.⁴⁸ Statek se tak dostal zpět do rukou příslušníka rodů, který ho již jednou držel. Václav Ignác kromě toho stále ještě vlastnil předbořské zboží, takže došlo k opětovnému sloučení obou statků do rukou jednoho majitele.

Václav Ignác Radecký z Radče však majetek příliš dlouho neudržel. Již 26. ledna roku 1775 prodal na základě tržové smlouvy Předboř a Strančice manželům Janu Baltazarovi Dausigovi (psán též

⁴⁵ SÚA - DZV 481, fol. N 21. Zápis žádosti Václava Leopolda o povolení ujmout se statků po svém otci, která byla kladně vyřízena.

⁴⁶ SÚA - DZV 585, fol. K 11-13.

⁴⁷ SÚA - DZV 594, fol. C 19-22, zápis z 10. listopadu 1760.

⁴⁸ SÚA - DZV 597, fol. G 29v- H 2v.

Tausig) z Hauenthalu a jeho manželce Josefě, rozené Pátkové, za sumu 105 000 zlatých.⁴⁹

Z bezprostředně následujícího vývoje je dobře patrné, že oba kupující přecenili vlastní finanční možnosti. Zřejmě nebyli schopni dodržet podmínky stanovené kupní smlouvou, takže Václav Ignác se rozhodl postupovat jinak. Již 6. prosince roku 1775 prodal kolejí piaristů v Benešově a ve Slaném pohledávku ve výši 3 539 zlatých, váznoucí na statcích Předboř a Strančice a znějící na jméno Josefy Dausigové.⁵⁰ Máme přitom plné právo domnívat se, že to nebyla jediná neproplacená směnka, vystavená na jméno jednoho z manželů. Je totiž známo, že Dausigovi byli zanedlouho v silné platební neschopnosti, takže na jejich majetek byla uvalena tzv. "crida", tedy jeden stupeň procesního dlužního práva. Dále došlo k ustanovení zvláštní komise pod vedením pana Jana Josefa hraběte z Vrtby. Ta pak dne 8. listopadu roku 1780 uzavřela smluvu s řádem piaristů (který byl zřejmě největším věřitelem), resp. s piaristickou kolejí na Novém Městě pražském, již pak odprodala v sumě 76 000 zlatých oba statky, totiž Předboř i Strančice.⁵¹

Piaristická kolej na Novém Městě pražském se tak stala dalším z dlouhé řady majitelů strančického statku. Držela ho - spojený s Předbořím - po následujících více než 140 let. Strančický statek, resp. poplužní dvůr, nejprve spravovala ve vlastní režii, později jej pronajímala nájemcům. Víme, že od roku 1892 byl správcem statku pan Josef Tykal, ale 3. listopadu 1895 požádal Antonín Bukovský, hostinský a sládek ve Strančicích, o sepsání nájemní smlouvy. Ta s ním byla dne 1. února 1896 skutečně uzavřena a 29. února roku 1908 ještě prodloužena.⁵²

Dalším nájemcem byl pan František Milota. Dne 12. ledna 1921 zažádal kolej o sepsání nájemné smlouvy, která s ním byla uzavřena již 21. ledna.⁵³ Ovšem 1. července 1922 František Milota požádal řád o odprodej poplužního dvora a tuto žádost opakoval 14. dubna roku 1924. Kupní smlouva s Františkem Milotou a jeho manželkou Boženou byla uzavřena až 31. ledna a 25. května roku 1925.⁵⁴ Tak

⁴⁹ SÚA - DZV 601, fol. D 28v - E 7v.

⁵⁰ SÚA - Řád piaristů (dále ŘPi), i. č. 5.

⁵¹ SÚA - DZV 604, fol. A 27v - B 1. Podrobnější údaje viz SÚA - ŘPi, kart. 40, i. č. 187.

⁵² SÚA - ŘPi, kart. 42.

⁵³ Tamtéž, bez i. č.

⁵⁴ Tamtéž, bez i. č.

se stalo ovšem již po provedené pozemkové reformě, která na majetku řádu proběhla roku 1924. Piaristům byl ze záboru propuštěn pivovar se sladovnou ve Strančicích a cihelna v Předboři s částí pozemků, zatímco statek Předboř získal J. Daneš a strančický poplužní dvůr s pozemky právě manželé Milotovi jakožto poškození nájemníci.⁵⁵

Tím vlastně skončila historie strančického statku. Za pozemkové reformy byl rozdělen mezi drobné nabyvatele. Během dalších desetiletí jeho majitelé hospodařili na pozemcích přináležejících ke dvoru. Tato situace trvala až do konce čtyřicátých let. Tehdy došlo ke zrušení bývalého poplužního dvora. Většina jeho budov byla zbořena, takže do dnešní doby z něho zůstalo dochováno pouze jedno obytné stavení.

III. Zhodnocení pramenů a literatury. Strančický zámek

Po stručném nástinu historického vývoje vsi, statku a sídla a osudů jejích majitelů je nutno ověřit, zdali ve Strančicích skutečně stávalo panské sídlo a v kladném případě se alespoň rámcově pokusit o určení doby, kdy vzniklo, co k jeho historii přinášejí prameny a literatura a jaká byla jeho stavební podoba.

Na první otázku lze ihned odpovědět kladně. Ve Strančicích stávalo panské sídlo - zámek. Jeho existenci není nikterak obtížné prokázat, neboť písemné prameny ho přímo zmiňují mnohokrát. Složitější otázkou ovšem zůstává jeho původ a stavební vývoj. Podívejme se proto nejprve na doposud vydanou historickou literaturu.

Jako první výslovně potvrzuje existenci zámku v obci již J. Schaller; ve svém díle přímo uvedl vesnici "*Stranczicze, mit einem Schlößchen*", tedy Strančice se zámečkem.⁵⁶ Poněkud sdílnější byl jeho následovník, J. G. Sommer, který ve zkratce zmínil popis celého panského hospodářství ve vsi: "*1 obrigkeitl. Schloß, 1 do. Bräuhaus, 1 do. Maierhof, 1 Mühle und 1 Wirthshaus*," tedy jeden vrchnostenský zámek, jeden tamější pivovar, jeden tamní poplužní dvůr, jeden mlýn a jeden hostinec.⁵⁷ F. C. Watterich pak přibližně v

⁵⁵ Viz Voženílek, J.: *Předběžné výsledky československé pozemkové reformy*. Praha 1930, s. 593, č. 300.

⁵⁶ Schaller, J., c. d., s. 189, č. 3.

⁵⁷ Sommer, J. G., c. d., s. 149, č. 5.

téže době uvedl Strančice jako "*Dorf und Schloß, Bräuh. auf 8 Fa, Mrhf., Mhlml., Schankw.*", tedy vesnice se zámkem, pivovar na osm sudů, poplužní dvůr, mlýn a hostinec.⁵⁸ Obdobně topografové J. Orth a Fr. Sládek popsali roku 1870 příslušenství statku jako "*zámek, dv. popl., mlýn, pivovár*".⁵⁹

Toto je současně doposud poslední zmínka v literatuře o existenci strančického zámku. Mladší autoři jeho existenci pominuli, někteří ji pak vůbec nezaregistrovali. A tak např. V. Kotyška popisoval Strančice roku 1895 jako "*Alodiální statek se dvorem (16 hl., roč. 1 300 hl.) a lesní revír*",⁶⁰ v Korbrových Čechách je pak vesnice popisována roku 1907 takto: "*Stránčice s cihelnou a četnými villami, jichž jedna jest majetkem piaristické kolleje novoměstské v Praze. Opodál (v lese) kaple sv. Anny, hojně o pouři navštěvovaná.*"⁶¹ Poněkud obšírnější údaje přinesli teprve autoři popisu říčanského školního okresu z roku 1938: "*Velkostatek (dvůr) měří 120.99 ha. Majitel je Frant. Milota, který zde bydlí. Velkostatek býval kdysi majetkem řádu piaristů a býval v nájmu. Provedena na něm částečná pozemková reforma; rozděleno 20 ha půdy. Živé studánky jsou u sv. Anny a v Čečeřávce, z níž je napájen vodovod pro dvůr a hotel u nádraží.*"⁶² To je pak prakticky vše. Jestliže se první soupis památek Čech z roku 1957 zmiňuje alespoň o kapli sv. Anny z roku 1892 a synagoze se židovským hřbitovem,⁶³ pak je to vlastně poslední zásadnější zpráva o památkách vsi. Situaci poněkud zamlžil údaj ze zeměpisného lexikonu z roku 1991, který ves Strančice sice pouze evidoval, ale zato do sousedních Svojšovic situoval gotický kostel ze 13. století a "*barokní zámek z r. 1750*".⁶⁴ Pravda je ovšem taková, že raně gotický kostel stojí v nedalekých Oticích a zámek právě ve Strančicích.

Tento stav, kdy existence bývalého panského sídla ve vsi nebyla historiky vůbec brána na vědomí, vlastně vyvrcholil v příspěvku J. Tywoniaka, pojednávajícího o Klauserových mapách uhřineveského panství a panských sídel, která na něm jsou zachycena. Známý zemský měřič Ondřej Bernard Klauser (1656-1721) vyhotovil roku

⁵⁸ Watterich von Watterichsburg, F. C., c. d., s. 1115.

⁵⁹ Orth, J. - Sládek, Fr., c. d., s. 768.

⁶⁰ Kotyška, V., c. d., s. 1363.

⁶¹ *Království české, c. d.*, s. 104-105.

⁶² *Popis obcí, c. d.*, s. 165.

⁶³ Wirth, Z. a kol., c. d., s. 724.

⁶⁴ *Zeměpisný lexikon, c. d.*, s. 880.

1717 mapu vsi Kunice. Při severním okraji mapového listu pak zachytil ves s trojkřídlým poplužním dvorem se zámkem s hranolovou věží a nápisem "Stranczicz", tj. "Strančice". Jelikož však existence zámku unikla rovněž J. Tywoniakovi, snažil se vzniklý rozpor kresby se skutečností vysvětlit buďto záměnou s nedalekou vsí Předboř, v níž zámek doložen je, anebo prostým prohozením názvů vsí Strančice a Předboř.⁶⁵ Situace je ovšem podstatně jednodušší. Odpověď na otázky přináší množství písemných a několik ikonografických pramenů.

První písemné zmínky pouze dokumentují existenci vsi koncem 14. století a její rozdělení mezi několik majitelů během 15. věku. Zpráva o Vítkovi, zmiňovaném k roku 1404 s predikátem "ze Strančic", nás neopravňuje k domněnce o existenci panského sídla ve vsi už v závěru 14. století; v případě Vítka se spíše jednalo o držbu většího dvora, zřejmě tzv. rezidenčního dvora.⁶⁶

V průběhu 16. století se podařilo majitelům větší části Strančic soustředit držbu celé vsi do rukou jednoho rodu. Roku 1604 pak byla ves spojena s lojovickým panstvím, jehož součástí byla po dalších sto let. A právě v době kolem roku 1700—došlo k podstatnému zásahu do jejího organismu.

Na svém místě bylo nastíněno, že zřejmě již pan František Ignác Kalhart připravil rozdělení majetku mezi své dva syny. Pro jednoho určil jako dědický podíl zboží lojovické, pro druhého pak vytvořil nový statek. Za jeho základ určil právě ves Strančice, kde založil poplužní dvůr, při kterém pak buďto on nebo jeho syn vystavěli jednoduchou budovu panského sídla - zámek.

O faktu, že poplužní dvůr byl založen zcela nově a neměl staršího předchůdce, svědčí písemná zpráva z roku 1722. Ve smlouvě uzavřené mezi Kateřinou Františkou Hýzrlou a Marií Alžbětou von Millesimo je výslovně uváděno příslušenství statku "*s poplužním dvorem udělaným ze selských (tj. poddanských, pzn. aut.) gruntů*".⁶⁷ Při novém dvoře pak bylo založeno panské sídlo, obydlí

⁶⁵ Tywoniak, J., c. d., s. 432-434 a obr. 6 na s. 441.

⁶⁶ Pod pojmem tzv. rezidenční dvůr je míněna situace, kdy majitel části vsi s poplužním dvorem (nebo majitel pouhého poplužního dvora) jako své sídlo nevybuduje tvrz (většinou se tak děje z finančních nebo majetkových důvodů), ale žije - sídlí - přímo v tomto dvoře. Jeho sídlem je pak prosté stavení, které se sice zřejmě poněkud odlišuje od ostatní vesnické zástavby, nemá však atributy tvrce (především opevnění).

⁶⁷ "... mit einem aus denen Bauergründen gemachten Mayerhoff", viz pozn. 33.

majitele statku. Jak již výše řečeno, nelze jednoznačně určit, kdo byl jeho zakladatelem. Roku 1711, když se dělili oba bratři Kalhartové o majetek po otci, však již rozhodně stálo. V textu smlouvy je jednak připomínán jejich otec František Ignác s predikátem "na Lojovicích a Strančicích", jednak při popisu vlastního statku byl použit termín "Rittersitz", který nenechává na pochybách o svém významu. Vezmeme-li v úvahu, že Kalhart otec uvedeného léta již nežil alespoň pět let, pak jeho predikát může být chápán rovněž jako výraz podtrhující existenci sídla nebo minimálně samostatného strančického majetku (samozřejmě v rámci lojovického zboží) již za něho.

Tuto problematiku však nelze za současného stavu vědomostí dořešit. Můžeme ovšem velmi přesně určit, že strančický zámek musel vzniknout mezi lety 1700 až 1711, ze kdy pochází první výslovná písemná zmínka. O době jeho výstavby svědčí rovněž zpráva z již zmíněné smlouvy z roku 1722, kde je uvedena "ves Strančice a tamtéž se nacházející nově vystavěné obydlí".⁶⁸ Tato zpráva potvrzuje pravdivost výše uvedeného údaje. Přitom nás nesmí samozřejmě zmást použitý termín "obydlí" k označení panského sídla. Právě tento termín je totiž běžným synonymem termínu zámek, který byl v uvedené době obecně používán. Ostatně v následujícím textu smlouvy se vyskytuje rovněž termín "panský obytný dům" a poté ještě přímo "zámek".

Uvedená smlouva je pro nás výjimečně důležitá, neboť z jejího textu se dozvídáme rovněž o existenci zámecké domácí kaple (v orig. "Hauß Capellen").

V mladších zápisech změn majitelů statku se pak s panským sídlem setkáváme v průběhu 18. století ještě mnohokrát. Tak např. v letech 1729, 1733 a 1738 (1739) je zmiňován "poplužní dvůr a k němu náležející rytířské sídlo", v letech 1760 a 1767 pak přímo "Schloß" - zámek. Velice zajímavý popis vsi nám dochovalo tzv. Josefské vojenské mapování. V jeho textové části, pocházející někdy z let 1764 až 1767, je vesnice popsána jako "solidní zámek a poplužní dvůr se solidním úřednickým obydlím a několik chalup".⁶⁹

⁶⁸ "... das dorff Stranschütz, undt darin[n]en befindliche neu gebaute Wohnung", viz pozn. 33.

⁶⁹ "Stranschütz ... ein solides Schloß und Meyerhof nebst soliden beamten Wohnung und etliche Chalupen," viz SÚA - Josefské vojenské mapování, popis sekce č. 125, pag. 187 (50), č. 66.

První popis zámecké budovy, poměrně podrobný, zůstal zachován z roku 1856. Dne 31. října byl vyhotoven jeden z mnoha inventářů statku, z něhož vyjímáme tyto údaje: "Ratejna, sestávající ze dvou obytných místností zcela klenutých, klenutá kuchyně; obydlí vrchního mlátce: klenutá kuchyně; obydlí myslivce: v přízemí [sestává] ze dvou světnic."⁷⁰

V nájemní smlouvě z 1. února 1896 je zámek uveden pod čp. 1 jako "Patrová budova se sklepem, který na ni navazuje, a se sýpkou nacházející se nad budovou".⁷¹ V textu prodloužení této smlouvy je pak šířeji rozvedeno, že čp. 1 je "Jednopatrová budova co obydlí nájemcovo (pět pokojů a kuchyň) se sousedícím sklepem a sýpkou nad budovou tou se nacházející".⁷² Konečně pak v následující nájemní smlouvě z 21. ledna 1921 se nachází tento popis: "Jednopatrová budova co obydlí nájemcovo (pět pokojů a kuchyň) se sousedícím sklepem a sýpkou nad budovou tou se nacházející a dole byt pro hosp. zřízence (tři pokoje, kuchyň, prádelna a dvě komory)."⁷³ Tolik tedy písemné zprávy.

Velmi významné jsou však rovněž prameny grafické (kresebné) povahy. Na již zmíněné Klausarově mapě vsi Kunice z roku 1717 se nachází rovněž vyobrazení zámku ve Strančicích. Jedná se o patrovou budovu v čele troj- či čtyřkřídlého založení (tento fakt nelze z kresby dobře rozeznat). Tato budova má naznačená obdélná okna a uprostřed valbové střechy se tyčí snad hranolová vížka se dvěma okénky nad sebou, krytá poměrně vysokou jehlancovou stříškou (viz obr. 1). Při porovnání tohoto zobrazení s mladší katastrální mapou vsi je zřejmé, že Klausar zachytil zámek se dvorem a okolními budovami vsi v pohledu od jihovýchodu. Zmíněná katastrální mapa Strančic z roku 1841⁷⁴ přináší již poměrně přesný obrázek tehdejší situace (viz obr. 2). Střed vesnice vyplňuje rozměrný čtyřkřídlý poplužní dvůr, přičemž vlastní zámecká budova tvoří jeho jihovýchodní křídlo. Před ní se rozprostírala zahrada a sad, severně od dvora se nacházel rybník.

⁷⁰ "Rattaistube, bestehend aus 2 Wohnzimmer ganz gewölbet, eine gewölbt Küche; Wohnung des Oberdröschers: eine gewölbt Küche; Wohnung des Jägers: ebenerdig aus 2 Stuben," viz SÚA - ŘPi, kart. 44.

⁷¹ "Das einstöckige Wohngebäude mit dem daranstossenden Keller und den ob dem Gebäude befindliche Schüttboden," tamtéž, kart. 42.

⁷² Tamtéž.

⁷³ Tamtéž.

⁷⁴ SÚA - Indikační skicy, Kouřimsko 383, Strančice.

Vlastní vesnická zástavba byla soustředěna v půlkruhu kolem dvora ve směru od severu přes západ až po jižní stranu.

Z tohoto písemného a grafického materiálu tak lze vyvodit následující závěry: mezi lety 1700 až 1711 byly Strančice určeny za sídlo a centrum nově zřízeného statku. Na místě několika poddanských dvorů nechal majitel vystavět poplužní dvůr a v něm pak panské sídlo - zámek. Toto sídlo sloužilo majitelům statku zřejmě až do roku 1780. Za vlastnictví Strančic řádem piaristů bylo využíváno zřejmě především coby obydlí správců poplužního dvora. Sezónně v něm bydlívali rovněž členové řádu, ti si však během 19. století zakoupili přímo ve vsi novou vilu, takže zámecká budova zůstala jako obydlí správců a později nájemců dvora. K bytovým účelům je ostatně využívána ještě dnes.

Vlastní zámecká budova byla tvořena obvyklou patrovou stavbou obdélného půdorysu. V klenutém přízemí obsahovala minimálně sedm místností vesměs klenutých, z nichž jedna sloužila jako kuchyně, patro se obdobně skládalo ze šesti místností s další kuchyní. Původně obsahovala domácí kapli, založenou současně se zámkem. Snad právě nad ní nebo v souvislosti s její existencí přibyla na jeho valbové střeše hranolová věžka (zřejmě s hodinami, pravděpodobně rovněž se zvonkem). Přízemí zámku bylo vesměs klenuté, patro zřejmě (jak bylo obvyklé) plochostropé. V neznámé době došlo ke zřízení vodovodu, který zásoboval zámek i poplužní dvůr pitnou vodou z nedaleké studánky. Tak se tedy jevila podoba zámku ve Strančicích na základě znalostí získaných archivním výzkumem.

Při terénním průzkumu jižní části Říčanska podniknutém v roce 1983 bylo zjištěno, že ve Strančicích přežívá z bývalého poplužního dvora v současnosti již jen jedna budova. Shodou okolností je to právě zámecká stavba z počátku 18. věku. Při její zevrubné prohlídce bylo následně konstatováno, že její podoba v podstatě odpovídá staršímu stavu známému z pramenů. Z původního vybavení zmizela hranolová věžička nad bývalou kaplí, rovněž původní valbovou střechu nahradila střecha sedlová s výrazným, vysokým štítem směřujícím k jihozápadu, tj. do návsi (obr. 3), datovatelná nejspíše do závěru 18. století. Severovýchodní nároží pak bylo zvýrazněno půlkruhovou patrovou přístavbou ve formě poměrně subtilní věžičky či rizalitu neznámého účelu (schodiště?; viz obr. 4).

Zcela prosté fasády jsou pročleněny novějšími obdélnými okny. Vstupní otvory, umístěné přibližně uprostřed obou delších stran, uvnitř vytvářejí klenutou chodbu se vstupy do jednotlivých místností a se schodištěm do patra. Jelikož budova je v současné době stále využívána k bytovým účelům, a proto z podstatné části rovněž nepřístupná (nájemníci mají přízemí uzamčené), nebylo možno - bohužel - pořídit pro účely této práce ani její základní orientační náčrt.

Studiem písemných pramenů, literatury a povrchovým průzkumem se tak podařilo ve Strančicích doložit a lokalizovat zámeckou budovu z počátku 18. století, která stála doposud mimo naši pozornost. Jedná se přitom o průměrnou ukázkou panského sídla středně majetného šlechtice z období nastupujícího baroka, jejíž obdobu můžeme nalézt v mnoha dalších vesnicích Čech, Moravy i Slezska. Vzhledem k jejímu bohatě dokumentovanému vývoji, poměrně přesně určené době založení i k dobrému stavebnímu stavu vlastní budovy si však rozhodně zaslouží naši pozornost. Další výzkum směřovaný na ověření architektonického vývoje přinese další poznatky, které dopomohou k celkovému poznání této doposud opomíjené památky, dokumentující život šlechty na české vesnici v barokní době.

Obrázek nahoře,
Strančice roku 1717, výřez z Klauserovy mapy vsi Kunice.
Uprostřed bývalý zámek v čele poplužního dvora (kresba autor).

Obrázek vpravo,
Strančice, výřez z katastrální mapy vsi z roku 1841.
Šrafované značeny budovy z nespalného, tečkovaně budovy
ze spalného materiálu, plně vodní plochy a toky.
Zámek označen písmenem "Z" (kresba autor).

